

FETVA

Fetva, herhangi bir meselenin dini hükmünü öğrenmek, bir meseleyi açıklığa kavuşturmak ya da bir işin yapılabilmesi için dini hükümlere uygun olup olmadığına dair sorulan soruyu cevaplandırmak ve o işin dini hükmünü açıklamak demektir.

Bir müşkülü halletmek ve açıklamak demek olan ifta (fetva verme), içtihadı göre daha özel bir anlam taşır. Zira icthad, fıkhi bid'at hükümleri bizzat kaynaklarından çıkarmaktır. İfta ise, mevcut olayın hükmünü açıklamak üzere fıkıhçı tarafından verilen ve hüküm mahiyetinde olmayan cevaptır. Fetva verene "müftü", hüküm vermekle görevlendirilen kimseye de "kadı" denilir. Müftü ile kadı arasında mahiyet bakımından şu fark vardır: Müftü, şer'i hükümleri kaynaklarından çıkartarak or-Laya koyarken, kadı, bu hükümlerden kendisine arzedilen hadiseye temas eden hükmü îe.<~ bit ederek tatbik eder. Ayrıca kadı ulı'le-mir'in vekili iken, müftü fetva verme ehliyetine sahip her müslüman erkek-kadm ve köieden olabilmektedir.

İslam toplumundaki fıkhi kurumlardan biri olan fetva, fıkıh kaynaklarında ciddi bir incelemeye tabi tutulmuştur. Şartlan, hükümleri ve hangi ihtiyaçlara cevap vereceği İnceden inceye tesbit edilmiştir. Bu arada fer'i meselelerin, asıllara irca olunarak İncelenmesi esası da kabul edilmiştir.

Resulullah(s.)'a çeşitli konularda fetva sorulur, o da cevap verirdi. Huzuruna bir dava getirildiğinde o davayı hallederek bir hükme bağlardı. Ayrıca Medine dışına tayin ettiği valilere ümmetin müşküllerine çözüm yolları bulmaları için nasıl hüküm vereceklerine dair usul bilgisi vermişlerdir.

Onun Ölümünden sonra Ashab'ın kitab ve sünnete müracaat ederek verdikleri fetvalarla İfta kurumu işleklik kazanmıştır. Fetva, sonraları, sırf fıkıhla ilgili bir meselede sorulan soruya verilen cevap anlamında kullanılmıştır. Gerçek fetva, ietihad şartlarıyla birlikte başka jartları da kendinde bulunduran müetehid derecesindeki kişi tarafından verilir. Bu şartların başhcaları; fetva İsteme (istifta) olgusunu bilmek ve fetva isteyenin (müstefti) durumunu ve içinde yaşadığı toplumu incelemektir.

Fetva veren kişinin şu özellikleri taşıması gerektiği hususu genellikle kabul edilmiştir;

- 1- İyi niyetli olması;
- 2- Bilgi, hilim, vakar ve temkin sahibi olması;
- 3- Bilgisinin güçlü ve kesin olması;
- 4- Gönül tokluğu ve yeterlilik;
- 5-Hak ile batılı, doğru ile yanlış ayırt edebilecek kudrette olması,.

İslam dünyasında "İetihad kapısının kapandığı şeklindeki görüş hakim olduktan sonra fetvalar müçtehid sıfatıyla değil de, sadece belirli bir sunni mezhebin fikhını bilen "müftüler" tarafından

verilmeye başlanmıştır. Şii-İmamiy-ye fıkhında ise "İetihad kapısının kapandığı" görüşü kabul edilmediğinden, mütehidler fetva vermeye yetkili sayılmaktadır. İslam'da din ve devlet ayrımı olmadığı için fetvanın, devlet teşilatına bağlandığı ve biraz da daraltılarak Şeyhülislam veya şeyhülislamlık makamının tayin ettiği "müftüler" tarafından verilen fıkhi mütealalar anlamını kazanması sonucunu doğurmuştur.

Fetvaların, önemli siyasi olaylar ile ilişkili oldukları için İslam devletlerinin işleyişindeki etkisi büyük olmuştur. Emeviler, müftülerden görüş almadıkça büyük işlere girişmemişlerdir. Abbasiler ise siyasi mülahazalar dolayısıyla Medine'deki müftülerden temaslarının kopması nedeniyle, şer'i delillere kıyası da katan Irak fakihlerine yakınlık göstermişler, Ebu Hanife ve arkadaşları gibi büyük şahsiyetlerden istidafe etmişlerdir. Osmanlı devletinde de bu geleneğe riayet edilmiş, fakihler, fetvalarında kaynak göstermekle yükümlü tutulurken, Şeyhülislam bundan muaf kılınmıştır. Osmanlı devletinde özellikle XVI. yüzyılda fetva makamları olan müftülük ve şeyhülislamlık devlet yönetiminin hemen her alanında birçok fetva vermişlerdir. Balkan devletlerinden bazılarıyla Osmanlı devleti arasında müftülük teşkilatına ait muahedeler bile bulunmaktadır. Bu fetvalar şer'i, hem de örfi kanun niteliği kazanmıştır. Kanunname mecmualarında fetvalar ve bunların nitelikleri sıralanmaktadır. Günümüzde medeni kanun kapsamına giren konularda olduğu gibi, arazi ve vergi meseleleri ile ilgili fetvalar da verilir ve bunlar uygulanması zorunlu kanunlardan sayılırdı. Örneğin Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin Osmanlı devletindeki arazi çeşitleri ve bunların miri, haraciveya öşri topraklar olduğu hakkındaki görüşleri, bir fetvanın hukuki unsurlarını kapsamakla birlikte birer kanun maddesi halinde kabul mecmualara geçirilmiştir.

Fetva emini, Şeyhülislam'a sorulan seri meselelerle ilgili fetvaları hazırlamak, yazılı sorulara cevap vermek, şer'iyeye mahkemesince verilen ilamları incelemekle görevliydi. Fetva eminleri, fıkıh ilmiyle yakın ilgisi bulunan kimseler arasından seçilirlerdi. Şeyhülislam'ın fetva verme yetkisi yanında vilayet, sancak ve kazalarda da halkın sordukları sorulara cevap veren müftülükler vardı. Müftüler, verdikleri fetvaların üzerine nerenin müftüsü olduğunu yazar ve verdikleri fetvanın Arapça metni ile hangi kitaptan aldıklarını belirtirlerdi. Bu arada "İctihad kapısının kapandığı" görüşü, daha önce verilmiş fetvalar dışında bağımsız bir İetihad yapılmasını engelliyordu. Fetvalar daha sona erdirilmesini hedeflemiştir. Şu veya bu insan değil de, insanı yaratan Allah, bazı kurallar koymuş ve onlara uyulmasını istemiştir. Peygamberlerle savaşanların ve onları sürgün edenlerin başında genelde sömürüp susturdukları insanlara karşı otoritelerini kaybetmekten korkan kanun koyucular ve yöneticiler vardır. Fıkıh, Allah'tan İnsanlığın mutluluk ve olgunlaşması için gelen son semavi din olan İslam ve onun İki ana kaynağı Kur'an ve Sünnet'in pratiğe uygulanmış şeklidir. Fıkıha, bu anlamda, Kur'an ve Sünnet'in her asır insanının anlayacağı ve yaşayabileceği düzeye indirilmiş şekli de denebilir.

Hukuk sistemleri ile İslam fıkhı arasında, bazı temel farklılıklar vardır:

1- İslam fıkhının kaynağı ilahidir. İlahi olma özelliği her hükmünde asıdır. Diğer hukuk sistemleri ise, insanların örf ve geleneklerine, otoritenin arzularına, fikri yapılarına ve büyük oranda 'çıkarlarına' dayanır. Özet olarak İslam fıkhı, Allah'tan insana, hukuk-sistemleri ise, insandan insana doğrudur. İslam fıkhı, Allah ve insan arasındaki oranlamayla ölçülecek bir yaptırım ve kabul getirirken, hukuk sistemleri, benzer yapıları kişilerin bu kuralları birbirlerine tatbikinden ibaret olduğu için ancak, mevcut silahlar ve insanlara karşı bu silahların üstünlüğüne paralel bir yaptırım ve kabulü sözkonusudur. Batılılar kendi hukuklarının toplumun içinden çıktığına ve toplum tarafından belirlendiğine inanırlar. Oysa müslümanlar için hukuk (fıkıh) toplumdan önce gelir ve onu biçimlendirir. İslam fıkhının

kuralları, Allah'ın insanlar için koyduğu ebedi ve ezeli ölçülerin uygulamaya dönüşmüş biçimleridir.

2- İslam fıkhnın ana ilkeleri belirlenmiş olup kıyamete kadar değişmez niteliktedir. Ancak fer'i konularda, ana ilkelere sadık kalınarak içtihadlar (değişiklikler) yapılabilir. Beşeri hukuk sistemlerinde ise, hiçbir hükmün sabitliği ve ebediyen değişmeyeceği düşünülemez. İctihadın varlığı, fıkhi, bir zaman sonra donma ve ihtiyaca cevap vermemekten kurtarmaktadır. Fıkıh, hayatın bütününe ayarlanmış yapısıyla ancak bütünü istenen sonucu verir. Bölümlerinden bir bölümü, o bölümden arzulananları bileveremeyebilir.

3- İslam Fıkhi, hayatın her alanını ve anını kapsar. Zaman ve mekanın değişmesi ile eskime ve yetersizliğe düşmesi söz konusu olmaz. Bu açıdan bakıldığında İslam fıkhnın "İslam Hukuku" olarak tercüme edilmesi doğru sayılmayabilir. Diğer hukuk sistemleri fıkhnın kap-samlılığı ve evrenselliğinden yoksundurlar. Fıkhi bir hukuk sistemi gibi görmek, onun engin perspektifini daraltmaya yol açar. Hukuk sistemleri belli ulusların, genelde coğrafya ve kültürlerinin etkisinde kalarak geliştirdikleri kurallardır. Demokrasi, Sosyalizm vb. adlarda birleşiyor görünseler de, her ulus için değişkenlik gösteren bir demokrasi ve sosyalizm vardır. Fıkıh ise, cins ve coğrafya sınırlarını kaldıran, tek dünya ve tek insan prensibine dayanan bir hukuk sistemidir. Fıkıh ancak kendi terimleriyle tanımlanabilir. Ayrıca, "ahiret" kavramının da fıkıhta yer alması, hukuk kavramı ile ayniliğini veya ona denkliğini ortadan kaldırmaktadır.

4- Fıkıh, sosyal yönü ağır basan bir disiplindir. Hak, yalnız Allah'ındır. Ancak her bireyin başkasına zararı olmadığı sürece bireysel özgürlükleri vardır. Kamunun çıkarı, bireyin çıkarından önde tutulur, ama birey de ezilmez.

5- Fıkıhta dünyevi ve uhrevi olmak üzere iki ayrı ceza gündeme gelir. Dünyevi cezadan kurtulan bir yükümlü uhrevi ceza ile muhakkak karşılaşacaktır.

6- Fıkıh, hiç bir hukuki sistemde olmayan bir biçimde olayları iki bölümde inceler: Zahir ve batın. Hükümler zahire (dış görünüşe) göre verilirken fıkıh dünya için tatbik edilmiş olur. Ancak hükmü - insan olmaktan kaynaklanan bir nedenle- yanılan bir durum olursa, bu da olayın batın yönüne, ahiretteki hesaplasmaya havale edilmiştir.

7- Fıkhnın gayesi "en iyi insanı" oluşturmak, onu yetiştirmektir. Diğer amaçlar bu hedefin arkasından gelir. Beşeri sistemlerde ise gaye, silah gücüyle de olsa, toplumda huzur ve istikran sağlamaktır. İslam fıkhi ile beraber zikredilen "Şeriat" kavramı onun eşanlamlısı değildir. Çünkü ilkin şeriat, kitab ve sünnet olarak vahiydir. Fıkıh ise mütçehidlerini içtihadlarında içerir. İkinci olarak da, Şeriat vahiy olduğu için hatadan beridir. Ayrıca İslam fıkhi ifadesi üzerinde icma edilen ve edilmeyen konular da içerir. Son olarak İslam fıkhnın yanılma-ması diye bir şey yoktur.

İslam fıkhnın çoğunlukça kabul edilmiş dört kaynağı vardır; Kitab (Kur'an), Sünnet, İcma ve Kıyas. Kitab ve Sünnet tartışmasız iki kaynaktır. İcma ve kıyasta ise, ilk iki kaynak içerisinde olma ya da ikisinden birine dayanma, kıyaslanma şartı vardır. Değişik mezheplere göre, üzerinde ittifak olmayan başka Wkay-naklar da vardır.

İnsan hayatındaki eylemlerin fıkhi dilindeki ifadelerinden temel hükümleri oluşturan terimleri ise şöyle sıralayabiliriz: Fıkıhta bütün eylemler beşli bir sınıflamaya tabi tutulmuştur Farz (ya da vacib)

yapılması zorunlu olan eylemler; mendub yapanın övüldüğü fakat yapmayanın da kınanmadığı eylemleri; mubah, ne iyi, ne de kötü olan eylemler; mekruh, yapanın kınandığı eylemler; haram ise kesinlikle yasaklanmış olan eylemlerdir.

Nureddin YILDIZ Bk. Fetva; İctihad; Şeriat.